

Av: Noordjan Svedin Fronth,
Uteseksjonen i Oslo kommune (KoRus-Oslo)

I denne artikkelen fokuseres det på de mange kategoriseringer vi bruker i sosialt arbeid og hvorfor artikkelforfatteren mener helse og sosialarbeidere bør unngå å plassere ungdom i slike grupper. Da med spesielt fokus på hvordan kategorisering kan bidra til marginalisering.

Ett typisk Barnevernsbarn?

Intro

”Jo men du vet ett sånt typisk barnevernsbarn”. Pløtslig kom kategorin till mig. Barnevernsbarn, *typisk* barnevernsbarn. Jag var relativt nyanställd inom det uppsökande fältet och hade aldrig hört en liknande grov insortering utav barn förr. Vet inte om vi har ett ord för det på svenska men ett försök till översättning är; ”socialtjänsten barn, - unga - och familj – barn” alternativt ”Socbarn”. Socfall hade man ju hört slängas med om vuxna socialklienter, men Soc**bar**n? Och detta skulle vara ett typiskt sådant enligt en kollega i fältet...

Jag tänker i nedanstående artikel diskutera användandet av kategorisering i socialt arbete och vilka konsekvenser detta får och i långa loppet kan få. Jag kommer argumentera för att kategoriseringar och vårt sätt att tala om vår målgrupp kan försvåra och vara med på att upprätthålla

marginaliserande myter om delar av målgruppen.

Det finns många olika typer av kategoriseringar/insorteringar av ungdomar som används av oss som jobbar med dem. Som exempel kan nämnas; Minoritetsungdom, Emo/Metalkids, Byvankere, Fjortisar, Ung tung, Institutionsungdom mfl. I denna artikel väljer jag att fokusera på en utav de många kategoriseringar vi använder oss av. Nämligen kategorin ”barnevernsbarn”, och med hjälp utav denna kategorisering som exempel försöka påvisa varför vi hälso- och socialarbetare bör försöka undvika att diskursivt placera ungdomar i olika typer av fack. Då med speciellt fokus på de kategorier som har en marginaliserande inverkan på den unga. Min förhoppning med denna artikel är att medverka till ett mera reflekterat sätt att använda sig utav kategoriseringar på. Att vi hälso- och socialarbetare tänker oss om en extra gång

innan vi väljer att omtala de unga vi möter ute i fältet med ett epitet.

Kategorisering i det sociala arbetet

Kategorier är något vi alla använder oss av för att ordna, tolka och förstå saker runt oss. Ordet kategori är ett analytiskt begrepp. Olika saker, händelser eller särdrag förs samman i en konstruerad grupp för att de anses ha något gemensamt och skapar någon form av logik för oss. Inom socialt arbete finns behov av att skapa kategorier av miljöer, grupper eller individer bl.a. för att få förståelse för vilka det är man som socialarbetare arbetar med. Samt som hjälpmedel för att skapa översikt eller synliggöra olika typer av sammanhang. Med hjälp av kategorier kan vi skapa resurser och insatser så att de möter människors olika behov. Kategorier samt kategorisering kan därför sägas vara en given och central del i det sociala arbetets praktik¹.

Det jag anser att vi ofta glömmer är dock att ingen av de kategorier vi använder oss utav är helt oproblematiske. De är baserade på grova förenklingar av olika individer och grupper, särdrag hos dessa, samt sammanhang runt dem². De är alltid en konstruktion som bygger på en föreställning om dess innehåll och egenskaper³. De kan därför också leda till en stereotyp framställning och bidra till negativ stämpling och stigmatisering av olika individer och grupper. De kategorier vi använder oss

av präglar både vår egen som andras förståelse om individen eller gruppen de omhandlar, och de bör därför användas med varsamhet⁴.

Kategorin "barnevernsbarn" och dess representationer:

Barnevernsbarn är t.ex. en konstruerad kategori till vilken det sammanbinds saker, sammanhang och värden av skiftande slag. Epitetet i sig självt behöver inte vara det problematiska utan vad det laddas med för sidoepitet. I vilka sammanhang vi använder oss av uttryck som "typiskt barnevernsbarn" och vilka drag kategorin därmed får representera.

I fältet har jag hört uttryck som:

- "*Det bara osade barnevernsbarn*" - Användes då kollegor i fältet hade uppmärksammat på en grupp om ungdomar med slitet utseende som såg ut till att gå runt i centrum utan mål och mening. Lite senare upptäcktes det att gruppen ungdomar var påverkade av narkotika och det kom även fram att dessa ungdomar hade rymt från en missbruksinstitution.

- "*Ser ut som ett typiskt barnevernsbarn om du förstår vad jag menar*" - Användes om en ungdom som gick i 2 par udda skor, "baggy" kläder, rufsigt hår, med oren hud samt mycket smink.

- "*Har ett sådant barnevernsbarn uppförande*" - Användes som beskrivning av ungdom som skolkade en god del, inte

1 Mattsson 2010, 37-39

2 Pedersen/Ruud Vollebæk 2006, 241

3 Mattsson 2010, 37-39

4 Pedersen/Ruud Vollebæk 2006, 241

var intresserad av att prata, var respektlös och uppkäftig i kontakten med vuxna. Den samma ungdomen har tidigare även blivit tagen för snatteri.

Alltså var barnevernsbarnen i dessa fallen inte bara barn vars föräldrar, syskon, eller som själv varit i kontakt med Barnevernet. Utan nu är det ungdomar som har ett visst utseende, är extra problembefängda, extra avvikande som kategoriseras som barnevernsbarn. Kategorin barnevernsbarn blir här alltså huvudepitetet för dessa ungdomar till vilket det knyts sidoepitetet såsom: rymlingar från institution, uppkäftiga, missbrukare, skolkare, tjuv/kriminell, inte klarar att matcha skor, slitna kläder, samt med ett okammat tilltufsats utseende. Detta användande, med dess avviksbeaktande beskrivning av kategorin, riskerar att konstituera hur vi väljer att se på alla barnevernsbarn – barn som själv eller vars familj får någon form av insats från barnevernet - när det används i endast sammanhang som dessa. Vi gör därmed något som är "speciellt avvikande" till något "generellt avvikande" när vi låter det representera en hel grupp⁵.

Kategorin som identitet

Ett fosterhemsplacerat barn är t.ex. per definition ett barnevernsbarn – det har mottagit en insats från barnevernet. Oavsett placeringsgrundlag så får detta barn nu en ny identitet, en ny kategori, den måste förhålla sig till oavsett barnet vill eller ej. För som ovan visat förbinds kategorin barnevernsbarn också med en förväntan om livsföring – dess sidoepitet.

Detta blir problematiskt, inte bara för att det är diskriminerande, utan även för att denna kategori leder till att man individualiserar, koncentrerar och lägger "felet/skulden" av att ha en insats från barnevernet hos barnet. Som att det var något inne i barnet. Inte som att det är omständigheter runt barnet som har varit eller är annorlunda – nu är barnet i sig självt annorlunda. Själva insatsen blir ett problem hos barnet och det har via detta gjort ett avsteg från "normaliteten".

Kategorier blir "raster" i arbetet

Enligt ett diskursteoretiskt synsätt så skapar man sin verklighet via språket; sättet att tala, tänka och tycka om något bestämmer hur vi förhåller oss till det⁶. Skall man överföra detta till kategorin barnevernsbarn så kan man säga att vårt sätt att tala om dem som grupp även kommer att påverka hur vi kommer att tänka om, tolka samt bemöta dem. Det innebär i sin förlängning också att det kommer vävas in i hur vi praktiserar vårt arbete på fältet i möten med ungdom med insats från barnevernet⁷. Ungdom vi möter som t.ex. nämner att den är fosterhemsplacerad riskerar därmed att bli sedd och förstörd genom ett filter bestående av att det är ett "barnevernsbarn" – vilket i sig självt ju är problematiskt som ovan visat. "Lisa", ungdomen med kärleksorg hon inte vet hur hon skall hantera, är nu inte bara detta; utan hon är "Lisa barnevernsbarnet" med kärlekssorg som hon inte vet hur hon skall hantera. Allt ungdomen säger eller gör kommer nu att ses genom ett problemfokuserat raster vilket kommer styra hur och vad vi samtalat med ungdomen om. Men även hur

5 Hague 2001, 106 - 107

6 Börjesson/Palmblad 2007

7 Mattson 2010, 167

vi kommer att tolka och agera på ungdomens handlingar. Detta kan t.ex. föra till att tröskeln för att skriva anmälan till barnevernet på dessa ungdomar blir lägre. Något som igen bygger upp under att barnevernsbarn är mera problemfyllda än andra barn. Eller kanske undviker vi att gå i kontakt med ungdomar vi vet är barnevernsbarn av osäkerhet inför hur vi skall "handskas" med dem?

Avviksidentiteten

För att skapa oss en bild av vår identitet måste vi förhålla den till någon annan. Definiera vad som är skillnaden mellan oss och andra och vad som likt⁸. Hur ungdomen uppfattar sig själv i förhållande till en kategorisk identitet beror därför på var och i vilka sammanhang ungdomen är, samt när och hur detta uppmärksammas⁹.

Att som ung person inneha en tillhörighet i en avvikkategori som kategorin "barnevernsbarn" kan få stora konsekvenser för den unges självbild. I en studie jag var med och genomförde, som bl.a. omhandlade hur ett antal ungdomar som var eller hade varit fosterhemsplacerade (och därmed är barnevernsbarn) såg på och konstruerade sin egen identitet¹⁰, uttryckte en ungdom t.ex. att: *"man blir sedd som problembarn... man får ju automatiskt en stämpel när man är fosterbarn... alltså det är ingenting man vill säga direkt, alla tror man är ett problembarn"*¹¹. En annan ungdom lyfte fram hur folks agerande på när tillhörigheten till kategorin nämndes hade

lett till ett tvivel på sig själv: *"man ser sig själv som mindre värd eftersom folk reagerar på ett annat sätt när man säger att man är fosterbarn... då blir det liksom att man reagerar själv till slut... det är ofta negativa reaktioner det man hör så man känner... jag kanske är värre än andra barn... man tror liksom att det har med en själv att göra..."*¹². Det kom också fram att deras beteende tolkades mot kategorin "barnevernsbarn": *"gör man nåt dåligt liksom så är det inte lika konstigt utan mer vad folk förvänta sig."*¹³.

Det ungdomarna ger uttryck för är att de, är rädda för och har, blivit osynliggjorda i förhållande till den komplexitet de bär både som person och i sitt handlande och synlig endast genom "barnevernsbarn-glasögonen"¹⁴. Att de t.o.m. har börjat förstå sig själva genom dessa glasögon som egentligen inte passar dem, och att detta för till en självförståelse som "avvikande".

Den verbala kategorin blir till marginaliserande verklighet

Poängen jag försöker få fram är att en förhållandevis oskyldig kategorisering, som kategorin barnevernsbarn, som oreflekterat uttalas av någon som inte hade en medveten diskriminerande intention bakom, kan upplevas som just diskriminerande och till och med identitetsskapande när de ingår i ett mönster som ständigt upprepar sig för mottagaren¹⁵. Denna marginalisering och stereotypifiering kan vara väl så verkningsfull som den reella diskriminering i form av

8 Mattson 2010, 41

9 Mattson 2010, 79

10 Kinghed/Svedin 2009

11 Kinghed/Svedin 2009, 36

12 Kinghed/Svedin 2009, 36

13 Kinghed/Svedin 2009, 35

14 Mattson 2010, 41-42

15 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 238-248

mobbing, hets och fysiskt våld som t.ex. en del homosexuella ungdomar utsätts för. Den kan också i ett större sammanhang, eller t.ex. direkt på arbetsplatsen, bli en del av en samlad praxis som bidrar till marginalisering och stereotypifiering av grupper¹⁶. Detta t.ex. genom att vi på de flesta arbetsplatser har sociala forum där vi möts och delar med oss av våra erfarenheter och tolkningar. Till dels omedvetet påverkar och påverkas vi i dessa (och andra) forum kommunikativt som praktiskt av varandra. Här utvecklar vi ett gemensamt språk samt gemensamma föreställningar om hur olika klientkategorier "är" och "bör" vara¹⁷, vad som är "normalt" och "onormalt", god eller dålig praxis. När vi sedan arbetar ute i fältet kommer vi att uppmärksamma samt möta på dessa olika klientkategorier och utöva de olika praxisformer vi lärt eller kommit överens om är lämpliga¹⁸. I en studie utförd av Erik Henningsen och Nora Gotaas som omhandlar uppsökarverksamheten i fyra olika kommuner¹⁹ upptäcktes det t.ex. att de ungdomar som fältarbetarna valde att arbeta med, s.k. "målgruppsungdom" i praxis visade sig vara en bestämd typ av ungdom, med vissa igenkännbara kännetecken, som alla på arbetsplatsen var överens om. Fältarbetarna lade därmed vikt vid att notera sig detaljer vid ungdomen som gjorde att man kunde skilja "målgruppsungdomen" från "normalungdomen". Det var alltså andra förhållanden än bara bedömningar av om en ungdom reellt hade eller stod i fara för att utveckla problem, som var avgörande för om denna

blev betraktad som "målgruppsungdom" i arbetet²⁰.

Om vi då endast omtalar dessa "barnevernsbarn" på det ensidiga sätt som jag upplevt att vi gör, så är det också endast dessa erfarenheter, föreställningar och tolkningar som kommer att spridas och delas med kollegor i fältet. Detta kommer därmed även prägla bilden av, samt sätta standarden för hur vi i vårt fält jobbar med och förhåller oss till gruppen "barnevernsbarn". Likt hur fältarbetarna i Henningsen & Gotaas studie förhöll sig till "målgruppsungdomen".

Att arbeta förebyggande mot marginaliserande kategorier

I vår västliga kultur förbinder vi marginalisering mest med kategorier som "bidragsmottagare", "etniska minoriteter" "mobboffer", "funktionshämmande" och liknande²¹. Jag har genom denna artikel försökt lyfta fram hur även en till synes icke problematisk kategori kan bli marginaliserande i sina konsekvenser.

Jag har med denna artikel inte velat osynliggöra att ungdomar med insats från barnevernet kan ha andra och specifika behov samt problembilder än några av de andra ungdomar vi möter. Självklart kan de ha detta. Men inte alltid och absolut inte alla.

Det jag velat lyfta fram och synliggöra är att språk spelar en viktig roll i konstruktionen och upprätthållandet av marginaliserande, och för många ungdomar, stigmatiserande kategorier. En ökad medvetenhet runt användande av språk och kategorier är därför viktig så att vi inte genom vårt ordbruk på arbetsplat-

16 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 238- 248

17 Mattson 2010, 28- 29

18 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 239

19 Henningsen/Gotaas 2008

20 Henningsen/Gotaas 2008, 74-77

21 Klyve 2006, 73

sen bidrar till att vi reproducerar samt upprätthåller dessa²².

Kategorisering av individer blir nog ofta använt som ett slags hjälpmedel för oss fältarbetare för att skapa förståelse och strukturera en komplex arbetsmiljö. Avsikten är inte att stereotypifiera i utgångspunkten. Men att bli insorterad i en kategori, både negativ som positiv, kan vara besvärande i den bemärkelsen att man som person blir begränsad i hur man blir sedd, tolkad och uppfattad²³.

Det ligger en makt i att kunna definiera någon. Som hälso- och socialarbetare besitter vi i allra högsta grad denna makt, bl.a. genom makten att definiera kategorier. Det gör också att vi genom våra val, vårt sätt att tala och agera kan påverka dem²⁴. Vi bör därför ställa oss frågan hur vi vill använda oss utav denna makt?

Enligt Pedersen och Ruud Vollebæk så är den diskriminering som uppstår och föregår inom socialt arbete ofta oavsiktlig. Att den istället gärna beror på brist på kunskap än medvetna försök på att undertrycka bestämda grupper²⁵. För oss som är verksamma inom socialt arbete är det därför viktigt att utveckla redskap som gör att vi kan medvetandegöra oss om hur t.ex. vårt sätt att tala och kategorisera påverkar oss och andra samt vilka konsekvenser det kan föra till. För att vi

på så vis ska kunna utmana marginaliserande diskurser och bidra till en förändring av dem. Men också för att själv kunna undvika att förståelsen av samt mötet med klienten påverkas av diskriminerande stereotyper²⁶.

Jag har en önskan om att vi som är verksamma inom socialt arbete med ungdom skall vara med på att normalisera samt neutralisera de rådande stigmatiserande diskurserna många av dem varje dag tvingas förhålla sig till. Bl.a. kan vi göra detta genom att ha ett kritiskt förhållningssätt till kategorisering samt användandet utav dessa. Vi behöver tänka oss om en extra gång innan vi väljer att beskriva en ungdom med ett epitet och istället

Vi behöver tänka oss om en extra gång innan vi väljer att beskriva en ungdom med ett epitet

reflektera över; i vilka sammanhang och om vilka grupper av individer använder jag kategoriseringen och vilka myter bygger jag därmed upp under? Stödjer jag genom kategoriseringen en marginaliserande process? Kan den vara med på att forma eller förändra mitt eller andras bemötande och arbete med de ungdomar som faller inom denna kategori? Kan jag arbeta med ungdomen utan att använda mig utav kategoriseringen?

Utvecklingen av ett mera medvetet språkbruk behöver dock vara en kontinuerlig och pågående process på flera olika plan för att få någon effekt. För att få till denna ökade medvetenhet bör det därför vara något som diskuteras ofta och i många olika typer av forum i det dagliga arbetet.

22 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 242

23 Mattson 2010, 42

24 Mattson 2010, 31

25 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 258

26 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 258; Mattsson 2010, 167- 171

Vi kan göra detta genom att direkt på våra arbetsplatser, t.ex. på överlappnings- och personalmöten, i fältrapporter och andra centrala dokument likväl som i lunchrummet²⁷ eller i samtal med andra kollegor i fältet, lyfta temat aktivt och därmed främja en professionell diskussion runt de kategoriseringar samt epitet som vi använder oss utav i vår yrkesutövning. Att vi i umgänge med kollegor och andra aktiva inom socialt arbete uppmärksammar och intar ett nyfiket och utforskande förhållningssätt inför de kategorier och epitet som används, t.ex. «när du säger att det osade barnevernsbarn- vad menar du då?» och på så sätt få konkretiserat och nyanserat mer.

Kanske kan man även på arbetsplatsen bestämma sig för att man inte ska använda kategorier om de ungdomar vi möter? Då stimuleras det till en specifikare och mera kvalitativ beskrivning av ungdomen, en s.k. "tjock" beskrivning²⁸, istället för en reducerande generell som kan vara med på att ytterligare marginalisera, och vars tolkning är upp till åhörarens egen förståelse och attityd.

På dessa sätt kan man helt konkret stimulera till mer reflektion runt eget språkbruk, vilka begrepp och kategorier som används, och det sätt man omtalar dem vi jobbar med och för på. Ett sätt motverka risken för att vi hälso- och socialarbetare är med på att upprätthålla, samt påverkas av, försvarande eller marginaliserande diskurser om delar av målgruppen.

Vi som jobbar med uppsökande ung-

domsarbete är de som dagligen påträffar alla dessa olika kategorier av ungdomar det talas om. Vi skall vara en väg till hjälp och är många av dessa ungdomars första egna kontakt med den sociala hjälpapparatens.

Om ungdomen via oss möter en bild av sig själv med fokus på dennes fantastiska möjligheter, istället för en bild präglad av problem, tror jag detta kan ha stora positiva effekter för individens utveckling.

Kanske kan vi hjälpa ungdomen att själv få makten att definiera vem de ytterst är? Att själv få vara med och bestämma hur den vill ses och med vilket fokus? På så vis tror jag att vi hälso- och socialarbetare istället kan fungera som medhjälpare och talrör för unga människor som marginaliseras eller diskrimineras. Att vi kan vara med på att motverka kyliga attityder i andra delar av befolkningen och istället stötta och positivt bekräfta ungdomar vi möter i deras identitetsutveckling²⁹.

Så vad är då ett typiskt barnevernsbarn? – Ett lamm påtvingat vargakläder frågar du mig.

Om författaren:

Noordjan Svedin Fronth er utdannet sosionom ved Göteborgs Universitet. Hun har i tillegg videreutdanning i oppsøkende sosialt arbeid (VOSA) fra Høgskolen i Oslo og Akershus i samarbeid med KoRus. Hun arbeider som Miljøterapeut i oppsøkende sosialt arbeid på Uteseksjonen i Oslo.

Referanser >>>

27 Pedersen/ Ruud Vollebæk 2006, 258- 260

28 Sørhaug 2006, 341

29 Klyve 2006, 76

Referanser:

Börjesson, Mats och Eva Palmblad. 2007. Introduktion. I *Diskursanalys i praktiken*, Börjesson, Mats och Eva Palmblad. Stockholm: Liber

Hauge, Ragnar. 2001. *Kriminalitetens årsaker*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Henningsen, Erik och Nora Gotaas i samarbeid med Marte Feiring. 2008. *Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje. Arbeidsmetoder, samarbeid og dokumentasjonspraksis i oppsøkende ungdomsarbeid*. NIBR – rapport 2008:2. Oslo: Norsk institutt for by – og regionsforskning

Kinghed, Matilda och Noordjan Svedin. 2009. "Just det ja jag är inte som alla andra, för det stämmer inte med en vanlig Svensson- familj". En diskursanalytisk studie av fosterbarns konstruktioner av familj och identitet. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete (akademisk avhandling)

Klyve, Arne. 2006. *Marginalisering og forebygging*. I *Ute | Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Erdal, Børge. Oslo: Gyldendal Akademisk

Mattson, Tina. 2010. *Interseksjonalitet i sosialt arbete. Teori, refleksjon og praksis*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Pedersen, Henning och Line Ruud Vollebæk. 2006. *Anti-diskriminerende praksis*. I *Ute | Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Erdal, Børge. Oslo: Gyldendal Akademisk

Sørhaug, Tian. 2006. *Epilog: Teoretisk forståelsesramme for oppsøkende sosialt arbeid*. I *Ute | Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*, red. Erdal, Børge. Oslo: Gyldendal Akademisk

